

УДК 811.161.3:378.147.091.3.

ЭФЕКТЫЎНЫЯ ПРЫЁМЫ РАБОТЫ НА ЗАНЯТКАХ ПА ВЫВУЧЭННІ НАВУКОВАГА СТЫЛЮ Ё ТЭХНІЧНЫХ ВНУ

Пятрова Наталля Яўгеньеўна

дацэнт кафедры агульнаадукацыйных дысцыплін
установы адукацыі “Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт інфарматыкі і
радыёэлектронікі”; кандыдат філалагічных навук, дацэнт
(г. Мінск, Беларусь)
petrova@bsuir.by

У артыкуле разглядаецца месца навуковага стылю ў выкладанні беларускай мовы ў тэхнічных ВНУ. Асноўная ўвага надаецца асаблівасцям працы з навуковым тэкстам. Прадстаўлены некаторыя прыёмы працы, апрабаваныя аўтарам на занятках у БНТУ і БДУП, выкарыстанне якіх садзейнічала павышэнню эфектыўнасці навучання.

Важнасць вывучэння навуковага стылю мовы ў вышэйшых навучальных установах дыктуецца асноўнымі задачамі вышэйшай

адукацыі – падрыхтаваць асобу, здольную самастойна і свабодна карыстацца беларускай мовай у розных сферах грамадскай і прафесійнай дзейнасці. Вывучэнне навуковага стылю сучаснай беларускай літаратурнай мовы ў тэхнічных ВНУ мае свае асаблівасці, якія найперш звязаны са спецыфікай адбору вучэбнага матэрыялу, у працэсе якога павінны максімальна ўлічвацца патрэбы студэнтаў і іх будучая прафесійная дзейнасць.

Зварот да навуковага стылю беларускай літаратурнай мовы ў негуманітарных вузах апраўданы як лінгвістычнымі, так і экстралінгвістычнымі фактарамі. Навуковае маўленне становіцца асноўным аб'ектам вывучэння ў ВНУ па прычыне яго дастатковай складанасці і неабходнасці: студэнты павінны не толькі эфектыўна ўспрымаць інфармацыю з навуковых тэкстаў, але і самастойна складаць іх па ўсіх стандартах і канонах навуковага маўлення. Акрамя таго, неабходнасць вывучэння навуковага стылю маўлення дыктуецца самой рэчаіснасцю, тымі маўленчымі сітуацыямі, у якія трапляе навучэнец пры авалоданні сваёй будучай спецыяльнасцю.

Перш за ўсё навуковыя тэксты павінны адказваць мэтам і задачам навучання, інтарэсам і схільнасцям навучэнцаў, быць звязанымі з матэрыялам па профільных дысцыплінах. Таксама тэксты павінны быць крыніцай актуальнай інфармацыі і служыць асновай для стварэння пэўнай камунікатыўнай сітуацыі; яны павінны спрыяць узбагачэнню актыўнага слоўніка студэнтаў, у тым ліку звязанага з будучай спецыяльнасцю. Ад зместу вучэбнага тэксту, ад напаўнення яго навуковымі тэрмінамі, спецыфічнымі моўнымі канструкцыямі залежыць працэс засваення студэнтамі навуковага стылю маўлення. Навуковы тэкст дапамагае мэтанакіравана арганізаваць лексічную работу, паказаць студэнтам месца вывучаемых лексічных адзінак у маўленні.

Навучыць студэнта дакладна абгрунтоўваць свае думкі па тым ці іншым пытанні, прыводзіць неабходныя доказы, даваць ацэнку той ці іншай навуковай інфармацыі, лагічна будаваць уласнае навуковае паведамленне, афармляць яго ў адпаведнасці з патрабаваннямі і стандартамі навучальнай установы – менавіта на гэта ў першую чаргу павінна быць накіравана вывучэнне навуковага стылю ў тэхнічных ВНУ.

У працы па вывучэнні навуковага стылю эфектыўна выкарыстоўваць заданні на трансфармацыю тэксту, падстаноўку, пошук памылак і інш. Прыклады заданняў: вызначце, якія памылкі ёсць у тэксце; адрэдагуйце дэфектны навуковы тэкст з улікам пэўных патрабаванняў; запоўніце пропускі ў гатовым навуковым тэксце; сфармулюйце мэту і задачы навуковага тэксту; сфармулюйце актуальнасць інфармацыі тэксту і інш. У выніку выканан-

ня такіх заданняў у студэнтаў фарміруюцца навыкі выкарыстання моўных сродкаў у навуковым маўленні, што эфектыўна падрыхтуе іх да напісання ўласных навуковых тэкстаў розных жанраў.

Асобна спынімся на такім важным прыёме, як пісьмовая фіксацыя навуковай інфармацыі ў выглядзе плана. У ВНУ праца ў першую чаргу вядзецца са складаным планам навуковага тэксту. Складаны план – вылучэнне асноўных частак тэксту, якія ў сваю чаргу дзеляцца на шэраг дадатковых. Складаны план нагадвае змест студэнцкай курсавой ці дыпломнай працы, акрамя гэтага ён больш поўна раскрывае праблематыку навуковага тэксту, дазваляе глыбей прасачыць за думкамі аўтара. Як паказвае наш вопыт, эфектыўным з’яўляецца выкарыстанне наступнай памятки:

- 1) уважліва прачытайце навуковы тэкст;
- 2) падзяліце яго на асноўныя сэнсавыя часткі і дайце ім назвы (пункты плана);
- 3) падзяліце на сэнсавыя часткі змест кожнага пункта і дайце ім назвы (падпункты плана);
- 4) праверце, ці не супадаюць пункты і падпункты плана, ці цалкам адлюстраваны ў іх асноўны змест тэксту;
- 5) прачытайце тэкст другі раз і праверце, ці ўсе галоўныя праблемы адлюстраваны ў плане;
- 6) запішыце план.

Уменне самастойна складаць план запатрабавана на ўсіх узроўнях вышэйшай адукацыі. Правільна сфармуляваны і прадуманы план забяспечвае эфектыўную падрыхтоўку навуковага тэксту любога жанру. За сваё змешчэнне навучэнцамі тэхнікі складання плана дапаможа і ў рэалізацыі камунікатыўных патрэб, і ў вучэбна-прафесійнай дзейнасці.

Праца з навуковым тэкстам абавязкова раім праводзіць паралельна з вывучэннем спецыяльнай тэрміналогіі. Без ведання агульнанавуковай і тэрміналагічнай лексікі нельга зразумець асноўны змест навуковага тэксту, вызначыць ключавыя словы для далейшага яго пераказу або перадачы зместу ў выглядзе анатацыі ці рэферата. На сучасным этапе развіцця навукі і тэхнікі асабліваю ўвагу неабходна надаць працы з электроннымі слоўнікамі. Мэтазгодна спыніцца на іх вартасцях і недахопах. Прыкладныя рэкамендацыі па працы з такімі лексікаграфічнымі крыніцамі наступныя: 1) успомніць алфавіт; 2) запомніць тры першыя літары зыходнага слова з мэтай больш хуткага пошуку лексем; 3) вызначыць часціну мовы лексічнай адзінкі, паставіць яе ў пачатковую форму; 4) знайсці слова ў слоўніку; 5) для мнагазначных слоў выбраць тое значэнне, якое падыходзіць да кантэксту.

Беларуская тэхнічная тэрміналогія даследавана недастаткова. Многія беларускія слоўнікі, якія ёсць у наяўнасці, хутка губляюць сваю актуальнасць. Па гэтай прычыне раім на занятках беларускай мовы практыкаваць складанне актуальных кароткіх тэрміналагічных слоўнікаў па спецыяльнасці, якія студэнты могуць папаўняць самастойна на працягу ўсяго перыяду навучання. Слоўнікі можна складаць як перакладныя, так і тлумачальныя, з кароткім азначэннем спецыяльных слоў. Такі прыём працы не толькі павышае ўзровень авалодання студэнтамі спецыяльнай лексікай, але і спрыяе фарміраванню навыкаў працы з навуковым стылем наогул.

На занятках па беларускай мове ў тэхнічных ВНУ мы прапануем выкарыстоўваць калектыўныя формы працы, напрыклад, метады праекта, які не толькі ўдасканаліць навыкі працы з навуковым тэкстам, але і будзе спрыяць развіццю камунікатыўных здольнасцей навучэнцаў, паколькі вынікам выканання праекта з'яўляецца яго абарона, выступленне перад аўдыторыяй. Назавём і іншыя перавагі праектнай працы: высокая матывацыя з боку студэнтаў; міждысцыплінарны характар; фарміраванне культуры прафесійнай і калектыўнай камунікацыі; навучанне ў дзейнасці; развіццё творчых здольнасцей і інш. Акрамя гэтага, у студэнтаў развіваюцца і некаторыя асобныя якасці: праца ў праекце патрабуе ад удзельнікаў адказнасці перад калектывам, схіляе падпарадкоўвацца агульнай справе, прыходзіць да агульнага рашэння і інш. Найбольш прымальным варыянтам праектнай працы з'яўляецца падрыхтоўка навуковага дакладу. Абараняючы праект, ацэньваецца не толькі створаны і правільна аформлены навуковы тэкст (створаны групай студэнтаў даклад), але і актуальнасць абранай тэмы, прэзентацыя, выступленне, уменне абгрунтаваць эфектыўнасць і інш. Падрыхтаваныя праекты можна заслухаць на занятках з наступным калектыўным аналізам зместу дакладаў, прэзентацый і саміх выступленняў. Такая праца дазволіць студэнтам эфектыўна падрыхтавацца да напісання і абароны дыпломнай працы на заключным этапе навучання ў ВНУ.

Як паказаў вопыт нашай працы ў тэхнічных ВНУ, выкарыстанне прыёму па складанні тэрміналагічных слоўнікаў у спалучэнні з праектнай калектыўнай студэнцкай дзейнасцю садзейнічае яшчэ большай эфектыўнасці ў навучанні. Напрыклад, у 2020 годзе студэнты 2-га курса БДУІР Ілья Шалль і Яўген Ягаўдзік у выніку сумеснай праектнай дзейнасці склалі кароткі беларускі слоўнік “Пашыраныя прафесіяналізмы сферы ІТ”, у якім растлумачылі кожны прафесіяналізм ці падабралі да яго адпаведны тэрмін. Слоўнік быў укаранёны ў навучальны працэс у якасці матэрыялаў практычных заняткаў па дысцыпліне “Беларуская мова

(культура маўлення)”, што дазволіла ўдасканаліць працу ў выпрацоўцы навыкаў вуснага прафесійнага маўлення спецыялістаў сферы інфарматыкі і радыёэлектронікі.

Пры складанні дадзенага слоўніка ў аснову ляглі наступныя прынцыпы: алфавітная арганізацыя матэрыялу; прынцып сістэмнасці (тэматычная спалучальнасць усіх слоў, уключаных у слоўнік); тэматычная значнасць і частотнасць (адабраны словы, якія з найбольшай верагоднасцю могуць сустрэць спецыялісты ў галіне інфармацыйных тэхналогій). Для лепшага зрокавага ўспрымання матэрыял слоўніка прадстаўлены ў таблічным выглядзе. Плануецца, што іншыя студэнты будуць пашыраць нападўенне слоўніка як у колькасным, так і ў якасным напрамку.

Вынікам праектнай студэнцкай дзейнасці па скаладанні вышэйадзначанага слоўніка стала навуковая праца пад назвай “Прафесійнае маўленне спецыяліста ў галіне інфармацыйных тэхналогій”, прадстаўленая на XXVII Рэспубліканскі конкурс навуковых прац студэнтаў. Праца была адзначана на конкурсе 2-ой катэгорыяй. На нашу думку, для студэнтаў 2-га курса тэхнічнай ВНУ гэты вынік з’яўляецца вялікім дасягненнем, паколькі ў філалагічнай секцыі былі прадстаўлены ў асноўным работы студэнтаў, магістрантаў і аспірантаў філалагічных спецыяльнасцей. Акрамя гэтага, такая калектыўная праектная дзейнасць станоўча паўплывала на агульную паспяховасць студэнтаў, якія паказалі больш высокія вынікі ў падрыхтоўцы і абароне курсавых праектаў па спецыяльных дысцыплінах.

Такім чынам, на занятках па беларускай мове ажыццяўляецца актыўнае авалоданне функцыянальна-стылістычнымі нормаў навуковага маўлення ўвогуле, фарміруюцца ўменні і навыкі складання ўласных навуковых тэкстаў, што з’яўляецца эфектыўнай падрыхтоўкай студэнтаў да напісання і абароны курсавых і дыпломных прац.